

Дати

С

Тамара Садівська

ТВОРИ ДОКІЇ ГУМЕННОЇ В КОНТЕКСТІ “НАУКОВОЇ БЕЛЕТРИСТИКИ”

Докія Гуменна досі ще мало відома українському читачеві. Свою літературну діяльність вона розпочала в Україні як публіцист, але була піддана нищівній критиці у пресі як “буржуазна націоналістка”. Такий дебют дуже вплинув на самооцінку молодого прозаїка, й Докія Гуменна припинила творчу діяльність і узялася до самоосвіти: опрацювала наукові видання, нотувала власні думки, читала зарубіжну літературу, вивчала іноземні мови, досліджувала наукову літературу, написану цими мовами. Самоізоляція стала звичним стилем її життя, і це дало свої негативні наслідки. А питання визначення жанрів її творів досі залишається одним з найскладніших.

Існує ця проблема вже понад шістьдесят років: ще в 1944 р. Г. Костюк на літературному конкурсі Українського видавництва у Львові згадував про враження від нового твору Докії Гуменної “Епізод із життя Європи Критської”: “Члени журі були засмучені, з одного боку, незвичайною формою драматизованого діалогу, що повільною зміною в часі і просторі місця героїв і сюжетних ситуацій нагадував скоріше сценарій якогось фантастичного кінофільму, а з другого – персоніфікацією найактуальніших сучасних ідей та мистецьким поєднанням їх з образами старогрецької міфології, що скидався скоріше на філософський трактат у діялозі”¹. В.Даниленко проаналізував епістолярну повість “Мана”², Л.Луців – повість про життя людей за часів трипільської культури “Велике Цабе” назвав мистецьким наближенням читача до далеких часів³, а О.Керч розглядала романи “Золотий плуг” та “Родинний альбом” у контексті наукової фантастики⁴.

Таке визначення жанру власних творів провокувала й сама авторка: у зверненні до читачів у романі “Родинний альбом” вона заявила, що “цей новий жанр можна назвати *белетристикою на науковому тлі*. Ми такого жанру не маємо, а тим часом у західних літературах він плекається з великим успіхом”⁵.

Щодо терміна “наукова белетристика”, то, вочевидь, Докія Гуменна скористалась першою назвою жанру, “наукова фантастика”, яку Х.Гернсбек, його засновник, дав ще в 20-х роках, – адже “*scientificfiction*” дослівно перекладається як “наукова белетристика”.

Як творча особистість Докія Гуменна в основному формувалась уже в США, де на той час найбільшою популярністю користувалась фантастика. Саме вона неодноразово згадувала, що перший твір, який справив на неї величезне враження, був “По вогонь” Ж. Роні Старшого: “Єдине моє справжнє товариство, як знайду книжку собі по душі. І такими стали мені книжки про первісну людину”⁶.

¹ Костюк Г. На перехрестях життя й історії / До 70- річчя життя і 50- річчя літературної діяльності Докії Гуменної // Сучасність. – 1975. – Ч.4. – С.94

² Даниленко В. Ідеалізм і авторитарний тип особистості // Слово і Час. – 2000. – №5. – С.38-41.

³ Костюк Г. На перехрестях життя й історії. – С.66.

⁴ Там само. – С.73.

⁵ Гуменна Д. Родинний альбом. – Нью-Йорк, 1971. – С.6. Далі, цитуючи це видання, подаємо в тексті (РА, стор.).

⁶ Гуменна Д. Дар Евдотеї. – Балтимор; Торонто. – Т. 2. Жар і крига. – 1990. – С. 270.

Звичайно, спиратись лише на інтуїцію критиків і єдине свідчення письменниці про вибір нею жанру, щоб однозначно говорити про жанрову специфіку її романів, замало. Необхідне детальне вивчення її творів у порівнянні з науково-фантастичними романами інших авторів. До того ж, не всі твори Д. Гуменної науково-фантастичні, поза цим жанром – біографічні (“Чотири сонця”, “Діти Чумацького Шляху”, “Хрещатий Яр”), один мемуарний (“Дар Евдотеї”).

Українські критики так і не визначили жанрової специфіки творів Докії Гуменної. У цьому нічого дивного немає: адже навіть у США, де цей жанр розвивався дуже плідно, й досі дискутують з питань, що таке наукова фантастика, коли вона почала розвиватись, чим вона відрізняється від фантастики звичайної, якщо взагалі можливий такий поділ, чи всю фантастику можемо назвати науковою, чому деякі критики не відносять до літератури окремі науково-фантастичні твори і чому ці твори нагадують наукові трактати, а не художню літературу? Та найбільша проблема в тому, що в Україні видання фантастики проходило жорстку цензуру, деякі твори так і не були видрукувані з огляду на політичну ситуацію в СРСР, а на їхніх авторів було начеплено налічку “буржуазний націоналіст”. Така доля чекала б і роман В.Винниченка “Сонячна машина”. Отже, лише за межами СРСР змогли побачити світ і всі романи Докії Гуменної.

Українська письменниця була вихована, безперечно, на кращих зразках наукової фантастики К. Абе, А.Азімова, Л.Альдани, П.Андерсона, Х.Боргеса, Р.Бредбері, Х.Б’янка, Ж.Верна, Г.Гаррісона, Х.Гернсбека, І.Єфремова, Д.Жукова, О.Казанцева, І.Кальвіно, Х.Кортасара, С.Лема, А.Стругацького, О.Хакслі, Р.Хайнлайна, К.Чапека, Р.Шеклі.

Тогочасна українська наукова фантастика представлена В.Винниченком, Ю.Смоличем, В.Владком, але їхні романи не позбавлені виразної політичної заангажованості. Різні й визначення цього жанру в тодішній критиці. Одні вважають фантастикою твори тільки ХХ ст., інші ставлять проблему розрізнення фантастики та науково-популярної літератури. Так, К.Андреев, наприклад, пише, що при трактуванні наукової фантастики тільки як виду науково-популярної літератури поняття “література” можна винести за дужки.⁷ Водночас М.Горький, на відміну від критиків, що так категорично викинули наукову фантастику за межі літератури, взагалі заперечив доцільність такого трактування, називаючи науково-фантастичні книжки “казками, в основі яких запити й гіпотези наукової думки.”⁸ Ю.Кагарлицький вважав науково-фантастичними ті твори, в основі яких – наукова ідея, а не людський характер⁹. Отже, це твори, де художній образ, сюжет – на задньому плані (їх можна вважати й різновидом наукової белетристики). На це вказували і Є.Брандіс та В.Дмитрієвський, чітко відрізняючи при цьому сучасну їм наукову фантастику від популярної в 60—70-і рр.: “Навіть побіжне знайомство з сучасною науковою фантастикою змусить переконатись, що традиційне розуміння її як “літератури наукового передбачення”, схожій до науково-популярного жанру, багато в чому застаріло й потребує перегляду”¹⁰. Так само трактує це й К.Андреев¹¹.

На твори науково-популярної літератури схожі й окремі романи Докії Гуменної, зокрема, романи “Благослови, Мати”, “Минуле пливе в прийдешнє”, “Родинний альбом”, “Золотий плуг”, “Небесний змії”, про які авторка писала: “...Читаючи про примітивні суспільства і уявляючи себе серед них, ставало мені радісно, легко, затишно. Це – мій світ! Бо цей, що в ньому я живу – виштовхує, я не маю в ньому місця, він мені нецікавий!”¹²

Майже в кожному творі, пов’язаному з біографічними деталями її життя, авторка наголошувала, що найбільше задоволення для неї – робота в бібліотеці над археологічними, етнографічними матеріалами, лінгвістичною літературою, – тією, за якою вона не пам’ятатиме про теперішнє. Власне, це й є одна з основних функцій

⁷ Андреев К. Три жизни Жюль Верна. – М., 1957. – С.125.

⁸ Там само. – С.43

⁹ Кагарлицький Ю. Что такое фантастика. – М., 1974. – С.112.

¹⁰ Брандис Е., Дмитриевский В. Зеркало тревог. – М., 1967. – С. 5.

¹¹ Андреев К. Три жизни Жюль Верна. – С.125.

¹² Гуменна Д. Дар Евдотеї. – Т.2. Жар і крига. – С. 270.

фантастики: абстрагувати читача від дійсності. В.Гаков так і оцінив фантастику 60-х рр.: “Ще одна суттєва трансформація, яку неважко було помітити, — це аполітичність, *втеча від реальності*, що замінила войовничість”¹³. Питання втечі від дійсності було актуальним у всі часи, не випадково воно стало одним із наріжних каменів монографії С.Павличко “Дискурс модернізму в українській літературі”.

А причин шукати інший, досконаліший світ для Докії Гуменної було достатньо — адже вона зазнала жахливих принижень й утисків з боку радянської влади. Ситуація сягнула апогею, коли С.Косіор назвав авторку буржуазною націоналісткою. Її твори не брали до публікації, до неї перестали вітатись знайомі, залишаючи на самоті з власними думками, що їх вона у творах називала сонцями. Такий стан, особливо для молодії людини, що потребує підтримки, спілкування, інтелектуального оточення, був нестерпним. Вона впала в депресію і могла побороти це тільки роботою, хоч плідно працювати за таких умов теж не було змоги. Наслідком цього цькування стала глибока апатія, зовсім не властива допитливій людині, якою була Докія Гуменна. В автобіографічних романах є такі нотатки про це: “Від усього стомлюється тепер вона (йдеться про саму авторку. — Т.С.), навіть від бездумності...”¹⁴; “Гася потім мені казала, що зо мною важко було говорити, така я тоді була похмура і задубіла, із застиглим обличчям”¹⁵.

Мрії — це те, що допомагало письменниці абстрагуватись від гнітючої реальності, а тим, що наблизило її до реальності бажаної, стала література.

Вибір жанру наукової фантастики для Докії Гуменної не випадковий, він зумовлений передусім суспільно-політичними процесами в Україні 30-х рр., які письменниця розглядала в автобіографічному романі “Дар Евдотеї”.

Навіть авторське визначення романів відповідне: роман “Благослови, Мати” — казка-есеї, “Минуле пливе в прийдешнє” — розповідь про Трипілля, “Родинний альбом” — есеї. З цією думкою частково можна погодитись, аналізуючи, наприклад, російську фантастику ХІХ сторіччя, що має багато казкових сюжетів. Це — звернення до гіпертрофованих людських почуттів, передусім кохання, подорожі в потойбіччя, змалювання ірреальних чудовиськ тощо. Містичні мотиви характерні для К.Аксакова (“Хмарина”), О.Алуптіна (“Між життям і смертю”), В.Одоєвського (“Косморам”), М.Полевого (“Насолода безумства”). Фантастика ХІХ ст. менш “стехнізована” порівняно з науковою белетристикою ХХ ст. — часу бурхливого науково-технічного прогресу. Фантастику “без науки” у світовій критиці класифікують як “scifi”.

У романі Докії Гуменної “Благослови, Мати”, однак, крім казкових мотивів, знаходимо наукові факти, зібрані авторкою, хоча в основі твору є й гіпотетичні теорії. Дослідниця порушує актуальні для науки проблеми: становлення матриархату впродовж усієї історичної епохи України, розвитку скіфської культури та Трипілля. Зокрема, вона досліджує історію виникнення скіфів. Сама теорія має чимало гіпотез та легенд, адже скіфи — один із найяскравіших епізодів історичного минулого України. Їхні багаті курганні поховання, Геродотові згадки про них провакують появу думки про міфічність племені, а багато суперечливих свідчень істориків ще більше містифікує цей народ: “Уявлення про ці справді казкові багатства степової аристократії дають скіфські могили. Хоч більшість їх уже й пограбована ще в давні часи, але й того, що лишилося археологам, вистачило, щоб наповнити скарбниці музеїв та написати про скитське мистецтво грубезні томи”¹⁶.

Незвичні й авторські паралелі “скіфи-гуцули”, що їх провела Докія Гуменна в романі “Благослови, Мати”: небажання гуцулів працювати біля землі, схожість поховального обряду, епатажність у вбранні в скіфів та гуцулів тощо (164) — чи це давні залишки у звичаях ще з часів скіфської епохи? Про це тільки зараз починають говорити й історики.

¹³ Гаков В. Виток спирали. — М., 1980. — С. 6.

¹⁴ Гуменна Д. Золотий плуг. — Нью-Йорк, 1968. — С.56.

¹⁵ Гуменна Д. Дар Евдотеї. — Т.2. Жар і крига. — С. 212.

¹⁶ Гуменна Д. Благослови, Мати. — К., 1995. — С.164. Далі, цитуючи за цим виданням, подаємо в тексті: (БМ, стор.).

Відомо, що коли помирав скіфський князь, усе його багатство і найкращі люди йшли в могилу. Докія Гуменна, за Вулеем, ще більше сакралізує цей обряд, згадуючи при цьому поховання сумерів-шумерів (однієї з найдавніших цивілізацій). Сумерійці вважали царську владу божественною, тому після смерті цар забирив усе, що йому належало. За іншим трактуванням (Д.Кемпбела) – в обряді “колективного” поховання розшифровується думка про порятунок богинею Іштар Таммуза, коли вона вирушає за ним на той світ: “Є й інше розшифрування цього похмурого месопотамського царського похорону, це – інсценізація міфу про Таммуза й Іштар. Похорон царя й цариці (що усвідомлюються як боги) – це оповідання в дії про те, як вмирає Таммуз, як за ним спускається в підсвіт Іштар. Може, цей релігійний обряд був не так похорон двох величностей, як необхідна для всього народу релігійна відправа? Ще, чого доброго, вони й не своєю смертю померли, а ритуально були вбиті для відновлення рівноваги в природі та добробуту свого народу? Могили ці відносяться до третього тисячоліття до Р.Х.” (БМ, 169).

Міфологічні факти з індивідуальною авторською інтерпретацією або із вказівкою на свідчення інших дослідників стали основою цього твору. Гіпотетичні теорії вчених, на які в романі “Благослови, Мати” спиралась Докія Гуменна, або власні міркування, що часто подаються як примітки, також притаманні багатьом науково-фантастичним творам.

У романі подається і гіпотетична історія розвитку поселень амазонок. Уже те, що жінка в часи патріархального устрою почала домінувати в якомусь племінному утворенні, є винятковим явищем: “Їли вони змії, ящурок і черепах. Жили вони в своїх оселях без чоловіків, хліборобили, займались садівництвом, доглядали худобу, полювали, вправлялись у воєнній штудії. Їх зброя – лук, сокира, щит, а із шкур вони робили шоломи, пояси й панцери” (БМ, 137).

Ці цілком фантастичні перекази підтверджуються археологічними знахідками – орнаментом пантікапейських ваз, теорією М.Ростовцева, який припускав провідну роль жінки в киммерійських племенах, і висновком самої авторки про відносну свободу жінки в родинних стосунках українців, що може бути наслідком існування амазонок у далекому минулому.

Не можна не звернути увагу й на типову кінцівку твору: “На цьому моя казка кінчається. Я там не була, меду-вина не пила, але далеко важливіше, що всі ті, які пили мед-виногорілку у цій казці, є в мені” (БМ, 228).

Та хоча авторське жанрове визначення твору “казка”, та письменниця застерігає: “Приклади для моєї казки беру з археології, етнографії, мітології...” (БМ, 4).

В іншому романі (“Родинний альбом”) Докія Гуменна не стверджує так категорично правдивість поданих фактів, називаючи їх гіпотезами: “Тричі міцно підкреслюю, що мої думки гіпотеза, яку я ставлю до послуг фахівцям зі згаданих царин, не обстоюючи ні на хвилину своєї непомилності” (РА, 6). Такий коментар взагалі характерний для окремих творів наукової фантастики, наприклад, Е.Берроуз у своїй творчості фантастику обстоював як факт тільки з метою привернути увагу читачів: “... Те, що я розкажу, – гола, неприкрашена правда, – це буде коли-небудь доведено наукою!”¹⁷

У творах Докії Гуменної розповідь загалом ведеться оповідачем-казкарем, який виступає переважно в ролі науковця-дослідника у формі першої особи множини, що, як відомо, вживається в наукових текстах: “А згадаймо про скитську одягу, вишиту золотом, про їх шкіряні вироби, вкриті інкрустаціями й мозаїками, про повстяні речі, виконані узорною аплікацією” (РА, 182). “Перед нами в казковій одязі оповідання, як виникли таємні чоловічі товариства, такі притаманні примітивним суспільствам” (РА, 48).

Та й назви частин її творів мають фантастичний характер: “Камертонодзень”, “Господиня дивого звіра”, “Леле”, “Благослови, Мати”, “Золотий плуг” та ін.

У творі “казковість” сюжету виражається через міфічні образи, наприклад, Лелі: “Отже, дівчина всередині кола грає ролю богині достатку й щастя. А хороводні дівчата грають

---

¹⁷ Берроуз Е. Марсиане. – М., 1992. – С.9.

ролю її жриць. Перед нами – живе втілення тієї самої, що так численно представлена в трипільських статуетках. Можливо, ті статуетки й звалися *лялями*? ... В усякому разі, дуже близько, майже так само звалося (і зветься й досі) містичне божество *Леле*. Щодо нього звертаються із ще одним епітетом: *нене...*” (РА, 99).

Що ж до зв'язку міфу й казки, “Літературознавчий словник” трактує: міфи як фантастику.

Отже, маємо підстави тематично й образно окреслити казку-есеї як фантастичний твір.

Інший роман – “Минуле пливе в прийдешнє” – це розповідь про Трипілля.

Тут маємо особливу тему наукової фантастики – звернення до історичного минулого, за свідченнями багатьох критиків, протилежну популярній темі прогресу – розвиткові техніки, відкриттю нових планет тощо. Постає питання: навіщо повертатись у минуле, коли стільки нерозв'язаних питань у теперішньому й майбутньому? Оригінальну відповідь: “Вчимось у минулого будувати майбутнє”¹⁸ Докія Гуменна дає в романі “Минуле пливе у прийдешнє”: “Цивілізації! Шануй природу, то вона й тебе пошанує!” (МПП, 304). “Минуле пливе в прийдешнє” – це й роман-утопія. “Але не можна й обійти факту, що Трипілля поклато основи нашого національного світогляду і витворило своєрідність, якої нема у всіх наших слов'янських сусідів. Те “щось”, унікально відмінне, є просто в нас самих” (МПП, 310).

Хоча Докія Гуменна й не називала цей роман утопією, однак, він має ознаки цього жанру: описи ідилічної картини життя трипільців, заклики до гуманності – все це також ознаки піджанру утопії. Трипілля було ідеальним місцем для проживання: не огороженим валами, де люди вели мирний спосіб життя, розвивалося мистецтво, культура. Писемних пам'яток про трипільську культуру не знайдено; багато питань, пов'язаних із еволюцією Трипілля, так і не з'ясовано, і Докія Гуменна в романі “Минуле пливе у прийдешнє” спробувала відповісти на них: “... Треба ж зрозуміти, яке призначення цих решток людського існування, що досі були заховані в землі, а тепер відкриті. Які з них старші, а які молодші? Як ця культура розвивалася? Звідки, в якому напрямі ширилася?” (МПП, 15).

“Жінка замішала в глину зерна, тоді виліпила фігурку і відразу вкинула в піч. Зерно вигоріло, залишивши відбитки, а статуетка вийшла ніздрювата. Втім, нею тішилися недовго: уламки таких статуеток знайдено в попелі, вигорнутому в печі. Головна мета обряду – вкинути до вогню. І знов – такі статуетки не цілі, а побиті. Чому?”

Виявляється, багато відповідей можна познаходити в міфах та фольклорі, адже “...в ті далекі часи вироблялося світоуявлення, що потім розцвіло численними віруваннями та мітами. Згадаймо хоч дещо з них.

Корова – небо, що з неї родиться бичок-сонце.

Хмари в небі – це небесні корови. З їхніх дійок ллється на землю благодатний дощ, небесне молоко.

Вили, прегарні діви в білих шатах, управляють дощовими хмарами і це вони посилають на землю дощ, молоко, небесних корів” (МПП, 78). Таким чином можна дешифрувати в міфах уявлення трипільців про вшанування тварини (а отже, – розвиток скотарства у Трипіллі). Фантастична ж у романі сама ідея – повністю відтворити уявою особливості культурного розвитку трипільців, рівень їхнього життя, причину зникнення, а то й в уяві реконструювати антропологічні особливості трипільців (поховань трипільців не знайдено) і навіть – спосіб їх мислення.

Науковий матеріал у творі поданий як результат експедиції, що дає змогу докладно описати всі подробиці археологічних знахідок, а через образи екскурсанта й екскурсовода зробити твір доступним і для не обізнаного в археології читача: “Експерсію приймала Тетяна Сергіївна Парсек, керівник експедиції.

– Ми з вами знаходимось тепер у родовому поселенні так званої трипільської культури, що існувала шість-чотири тисяч років тому. Насамперед, гляньте навкруги! Ви звичайно не припускаєте, що тут поблизу є село – довкола далекі обрії, кілометрів на 40-50 від

¹⁸ Гуменна Д. Минуле пливе у прийдешнє. – Нью-Йорк, 1978 – С. 5. Далі, цитуючи за цим виданням, зазначаємо в тексті: (МПП, стор.).

нас... А тим часом тут через кожних 4-5 кілометрів розкинулися села — Халеп'є, Стайки, Трипілля, Обухів, Черняхів...” (МПП, 19).

Розглянемо ще інший роман-есе “Родинний альбом”.

“Есе — так на Заході часто називають наукові, історичні, критичні та інші нариси, які *відзначаються невимушеною, вільною трактовкою питання...*” (курсив наш. — Т.С.)¹⁹.

Есе часто послуговуються і в публіцистиці, це жанр, розрахований на широке коло читачів, що дуже наближає сам роман до науково-популярної літератури, підвидом якої, повторимось, була наукова фантастика. Уже на початку роману “Родинний альбом” авторка зробила припущення: “Біблійний переказ про райське життя Адама і Єви ... може це відгомін справжньої картини буття тих високорозвинених звірів, що, як і найближчі їх родичі, мавпи, жилися яблуками, помаранчами, оріхами...” (РА, 8).

У давньої людини віра в надреальне зводилась до тотемістичних уявлень: “Тотемне джерело уявляється, як Велика Мати. Це справді велика істота ... і вона ніколи не вмирає” (РА, 8). Людина відносила схожих на себе до якоїсь надістоти, намагалась уподібнюватись їй (австралійські аборигени імітували свого тотемного предка рухами й мімікою). Відома пережитками тотемізму і єгипетська та грецька культури, їхні боги схожі на тварин: Зевс перетворювався на бика, Гермес одягав вовчу шкіру, Артеміда зображувалась на вазах біля двох ланей і хортів.

Романи Докії Гуменної дуже схожі на наукове дослідження. Ю.Кагарлицький таку літературу назвав *фантастикою наукових ідей*.

Іноді до окремих наукових проблем Докія Гуменна мала власний підхід, звідси й виразна гіпотетичність її теорій: утопічною країною, про яку писали греки, Гіперборею, вона вважала Придунайщину, ставила питання зв'язку скіфів із козаками, а трипільців у дечому порівнювала з українцями тощо.

Зрештою, “патріотична” інтерпретація власної історії та культури, властива її творам — не одиначне явище серед письменників, які залишили батьківщину. Так, американець Томас Вулор, перебуваючи у Франції, із цього приводу писав: “У ті роки я помітив: для того, щоб відкрити свою рідну землю, треба покинути її, для того, щоб відкрити Америку, треба відкрити її у своєму серці, у своїй пам'яті, своєму дусі — і на чужій землі”²⁰.

Так і в Докії Гуменної. Варто згадати “Дар Евдотеї” — автобіографічний роман, який вона назвала іспитом пам'яті, де точно відтворила всі імена, події, психологічні нюанси в характеристиці героїв, згадала своє дитинство, відновила тексти пісень, яких навчила мама. А ті знання, що здобула ще в Україні, перебуваючи в археологічній експедиції з В.Петровим і Т.Пассек, стали матеріалом для роману про Трипілля — “Минуле пливе у прийдешнє”. Не дивно, що й історію письменниці інтерпретує з позицій передусім патріотки-українки, емігрантки, яка тривалий час перебуває поза межами рідної землі: “Другий дар України світові — рознесений по всій земній кулі спіралево-меандровий стиль мальованої кераміки. Стиль цей почав жити самостійно, помандрувавши з України в палаці Криту, на схід до китайських меж, а звідти до Тихоокеанських островів і до Америки” (МПП, 223). Не дивно і те, що Україну вона назвала Гіпербореєю.

У зарубіжних наукових фантастів, що писали й науково-популярні романи, не менше гіпотез, ніж у Докії Гуменної. Наприклад, у романі А.Азімова “На початку” в основі гіпотетична тема — створення світу. Як відомо, до цього часу в літературі існує з цього приводу чимало гіпотез і навіть християнське уявлення ґрунтується на наукових фактах (див.серію науково-популярних видань Карла Віланда, магістра біології).

Романи ж Докії Гуменної побудовані на інтуїції, чутті рідного слова, фантазії. Ось як вона інтерпретує назву “Дана”: “Мати-вода... Людське мислення не могло ще відрізнити води, неба, землі як окремих. Все це злило називалося одним іменем, вважалося однією

¹⁹ Словник літературознавчих термінів / Лесин В.М., Пулинець О.С. — К., 1971 — С.9

²⁰ Писатели США. — М., 1990. — С. 104.

великою істотою. А коли розрізняли небо і землю, то вважали, що вони виникли із одного простору. Діва була те саме, що й вода, отже й відомі назви рік були діви. Або дани” (МПП, 208) або поняття “спіраль”: “У спіралі, це моя думка, зашифровано той самий міт, що володів умами в палеоліті і так майстерно оформлений у мізинському геометричному орнаменті. Тільки він убраний уже в одягу зовсім іншої епохи. Це ж той самий міт про перехід із одного світу у другий і про важку кручену дорогу-лябіринт, що нею йшли палеолітичні люди до захованого в надрах землі святилища храму” (БМ, 92).

Мова й стилістика Докії Гуменної зовсім інша, вона художньо витримана. Ось як описуються природні зміни: “...У одному з катаклізмів, що час від часу навідуються на нашу точку у Всесвіті, планету Землю, десь у якомусь місці тропічна спека перетворилася на помірні морози, а райські сади на тундри” (БМ, 9). Аналізує авторка при цьому і часовий проміжок: “Мабуть, доведеться відсунути цей час у значно дальші епохи, навіть і не в неоліт, а в мезоліт, а сам зародок покласти у цю вагітну всім майбутнім оріньяцьку епоху. Це ж тоді почав складатися той питомений лад думання, та неписана граматики, що стала нерукотворним законом мовотворення для всіх європейських мов, як інстинкт” (БМ, 39). Отже, романи Докії Гуменної суттєво відрізняються від науково-популярної літератури, маючи виразні властивості художньої прози. Г.Гуревич це характеризує так: “Доведена наукова істина викладається переважно в підручниках. Будь-яка гіпотеза ще не доведена. А в фантастиці — не тільки гіпотези, а й мрії”²¹.

Отже, основою твору в жанрі фантастики є саме те, що в романах Докії Гуменної переважає. Домисел, фантазія — обов’язкові для жанру белетристики, властиві вони й творам української письменниці.

Аналіз її творів в контексті наукової зарубіжної та вітчизняної фантастики дозволяє зробити висновок, що Докія Гуменна належить до творців фантастики. Як і всесвітньо відомі фантасти, вона мала добру вищу освіту, працювала в різних галузях, чим значно розширила своє світобачення: вона закінчила ІНО в Києві, їздила на археологічні розкопки, працювала літературним редактором у газеті, була стенографісткою, перекладачем, обліковцем, технічним секретарем, проходила курси англійської, французької, східних мов, сценарні курси. Отже, вона не менш освічена, ніж Р.Шеклі (вища технічна освіта), А.Азімов (професор біохімії), І.Єфремов (професор біології), К.Воннегут (вивчав біохімію в Корнельському університеті, антропологію в Чиказькому). Як і К.Воннегут, Докія Гуменна змінила безліч професій, набувши значного життєвого і професійного досвіду. Заважали стати їй популярною нелегке емігрантське життя та скромність, яка межувала майже із закомплексованістю, відчуттям меншовартості, бо в у вимогах до себе як митця була максималісткою.

Романи Докії Гуменної, жанрово тяжіючи до науково-популярної літератури, а зокрема до наукової белетристики, в часи відродження української культури і літератури мають величезну вагу і тому заслуговують на різнобічне й ґрунтовне вивчення.

м. Рівне

---

²¹ Гуревич Г. Беседы о научной фантастике. — М., 1983. — С. 23.

